

راهکارهای الگوگیری بانوان معاصر از حضرت زهرا سلام الله علیها در ایفای

نقش همسری

زینب کریمخانی^۱

چکیده

نقش همسری یکی از مهم‌ترین ارکان خانواده اسلامی است که کارآمدی و آرامش نهاد خانواده به ایفای صحیح آن وابسته است. حضرت زهرا سلام الله علیها، به عنوان برترین الگوی زن مسلمان، در سیره عملی خویش، ابعاد و شاخص‌های همسرمداری مطلوب را ترسیم نموده است. این پژوهش با هدف استخراج و تبیین راهکارهای الگوگیری بانوان معاصر از حضرت زهرا سلام الله علیها در نقش همسری، به روش توصیفی — تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع روایی و تاریخی انجام گرفته است. سؤالات اصلی تحقیق عبارت‌اند از: سیره حضرت زهرا سلام الله علیها در مقام همسر چگونه قابل بازخوانی است و چه راهبردهایی برای زنان امروز حاصل می‌شود؟ یافته‌ها نشان داد که بازتعریف معنوی نقش همسری، تحکیم محبت و ارتباط مؤثر، مدیریت توقعات و قناعت، تقسیم مسئولیت عادلانه، آراستگی در خانواده، تربیت معنوی اعضا و تقویت آموزش‌های کاربردی، مهم‌ترین راهکارهای مبتنی بر سیره فاطمی برای زنان معاصر محسوب می‌شوند. نتایج این بررسی می‌تواند به تقویت بنیاد خانواده و ارتقای آرامش و معنویت در جامعه اسلامی یاری رساند.

کلیدواژه‌ها: ارتباط مؤثر، حضرت زهرا (سلام الله علیها)، راهکار عملی، سیره فاطمی،

قناعت، همسری، زنان معاصر

¹ طلبه پایه پنجم، سطح 2، حوزه علمیه الزهرا سلام الله علیها،

zeinabkarimkhani61@gmail.com

مقدمه

خانواده در منظومه اندیشه اسلامی و ساختار اجتماعی، اساس رشد، آرامش و تعالی انسانی است و نقش همسری یکی از کلیدی‌ترین مؤلفه‌های این نهاد مقدس تلقی می‌شود. چگونگی ایفای این نقش به گونه‌ای که هم موجبات تعالی فردی و معنوی زنان را فراهم کند و هم بنیان خانواده را مستحکم و آرام‌بخش سازد، همواره محل توجه آموزه‌های اسلامی و سیره اهل بیت علیه السلام بوده است. حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها به عنوان برترین الگوی زن مسلمان در تاریخ، با رفتار، گفتار و منش خود، بهترین آموزه‌های عملی را در حوزه همسرمداری به نمایش گذاشته است.

با وجود اهمیتی که این نقش دارد، امروزه زنان با مسائلی چون فشارهای چندگانه نقش، ضعف آموزش، تغییر ارزش‌ها و نفوذ فرهنگ‌های رقیب مواجه‌اند که تحقق الگوی اصیل اسلامی را با چالش روبه‌رو می‌سازد. لذا بازخوانی سیره فاطمی و استخراج راهبردهای کاربردی از آن برای بانوان معاصر، ضرورتی مضاعف یافته است.

پژوهش حاضر در پاسخ به پرسش اصلی که "راهکارهای الگوگیری زنان معاصر از حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها در ایفای نقش همسری چیست؟" انجام شده و در پی آن است که با روش توصیفی — تحلیلی و بهره‌گیری از منابع روایی، تاریخی و مطالعات معاصر، پاسخی علمی و قابل اجرا برای مسائل روز زنان در این حوزه ارائه نماید.

ساختار مقاله به این صورت است که ابتدا به مفهوم‌شناسی نقش همسری و جایگاه آن در اسلام پرداخته، سپس سیره حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها در این عرصه را با روایات و منابع تاریخی بررسی می‌نماید، در ادامه مهم‌ترین چالش‌های زنان معاصر را تحلیل و سرانجام راهکارهای عملی برگرفته از سیره فاطمی را ارائه و جمع‌بندی می‌نماید.

۱. مفهوم‌شناسی «نقش همسری» در آموزه‌های اسلامی

پیش از پرداختن به بحث اصلی، ضروری است مفهوم نقش همسری را از دیدگاه لغوی و اصطلاحی مورد بررسی قرار دهیم.

۱-۱. نقش همسری در لغت و اصطلاح

«نقش» به معنای مسئولیت، رفتار و انتظاری است که از یک فرد در جایگاهش سراغ دارند (بروس، ۱۳۹۴، ص ۲۶۵).

نقش همسری مجموعه‌ای از وظایف همدلانه، حمایتی، عاطفی و مدیریتی زن و مرد در خانواده است (پناهی، ۱۳۹۰، ص ۱۴۳). «همسررداری» نیز یعنی نگهداری و رعایت حقوق همسر (صفاآرا، ۱۴۰۱، ص ۵).

۱-۲. نقش همسری در منابع اسلامی

در نگاه قرآن: «وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا» (اعراف: ۱۸۹)

خداوند همسر را برای سکینه و آرامش روانی قرار داد.

مقام معظم رهبری می‌فرماید:

«زن در خانواده گاهی در نقش همسری ظاهر می‌شود و گاهی در نقش مادری؛ هرکدام

ارزش‌های ویژه خود را دارند.» (KHAMENEI.IR, 1401)

امیرالمؤمنین (ع) نیز فرمودند:

«جهاد المرأة حسن التبعل»؛ جهاد زن، نیکو شوهررداری اوست. (کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۹)

همه این نگاه‌ها بیانگر جایگاه «معنوی، اخلاقی و تربیتی» نقش همسری در اسلام است.

۲. سیره حضرت زهرا سلام الله علیها در نقش همسری

اکنون پس از تبیین مفهوم نقش همسری، شایسته است به بررسی سیره عملی حضرت زهرا سلام الله علیها در ایفای این نقش والا پردازیم و با نگاهی عمیق تر، ابعاد گوناگون رفتار و منش آن بانوی بزرگوار را در مقام همسر مورد واکاوی قرار دهیم؛ چرا که شناخت جلوه های عملی همسر داری ایشان می تواند راهگشای زنان مسلمان در زندگی فردی و خانوادگی باشد.

۲-۱. محبت و آرامش در زندگی مشترک

محبت و احترام هسته مرکزی رابطه زناشویی در خانه امیرالمؤمنین علیه السلام و حضرت زهرا سلام الله علیها بود.

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند:

«به خدا قسم، فاطمه هرگز مرا به خشم نیاورد و از من نافرمانی نکرد... هرگاه به او نگاه می کردم، غم و اندوه را از وجودم می زدود» (بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۴).

این حکایت نه فقط یک رابطه عاشقانه، بلکه الگویی عملی برای همه زنان است تا با کلام مهرآمیز، مهارت همدلی و نگاه مثبت، آرامش و نشاط را به خانواده هدیه کنند.

در روایت دیگری از حضرت زهرا سلام الله علیها:

«روحي لروحك الفداء و نفسي لنفسك الوقاء»؛ «جانم فدای تو و روحم سپر بالای تو» (بحرانی، البرهان، ج ۳، ص ۳۶۹).

پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم نیز درباره محبت و رزیدن فرمودند:

«قول الرجل للمرأة: إني أحبك لا يذهب من قلبها أبداً»؛ گفتن دوست دارم به زن هرگز از دل او بیرون نمی رود (وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۵).

۲-۲. مشارکت، همراهی و همدلی با همسر

حضرت زهرا سلام الله علیها با درک مسئولیت‌های سنگین شوهر، سختی‌های خانه و فقر ابتدایی را به جان خرید و هرگز خواسته‌ای فراتر از وسع امام علی (ع) مطرح نکرد. وقتی امام از او خواست چیزی برای خوردن بیاورد، حضرت فرمود :

«یا أبا الحسن! هملنا حیا می‌کنم از خداوند که تو را به چیزی مکلف کنم که توانش را نداری» (ابن شهر آشوب، مناقب، ج ۲، ص ۷۷).

این رفتار، اوج مشارکت و همدلی است.

تقسیم کار هم بر همین مبنا بود:

طبق روایت امام باقر علیه السلام: «رسول خدا کار خانه را به حضرت زهرا و امور بیرون خانه را به علی واگذار کرد» (مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۸).

این توافق سبب شد تا هر دو بدون فشار مضاعف و با حمایت روحی متقابل، پیشرفت و آرامش را تجربه کنند.

۲-۳. ساده‌زیستی، قناعت و بی‌توقعی

یکی از برجسته‌ترین صفات حضرت زهرا سلام الله علیها «قناعت» و رضایت به مقدرات الهی بود.

درباره او آمده است که با وجود کمبود شدید امکانات، هرگز زبان به شکایت نگشود و از حد ضرورت فراتر نخواست. سلمان فارسی می‌گوید:

«دختر پیامبر را با چادری ساده دیدم که برخلاف دختران ایران و روم هیچ تعلق دنیوی در لباس او نبود. حضرت فرمود: خداوند لباس و وسایل تجمل را برای ما در آخرت ذخیره کرده است» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۸، ص ۳۰۳).

امام باقر علیه السلام: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قَضَى عَلَى فَاطِمَةَ سَلَامَ اللَّهِ عَلَيْهَا بِخِدْمَةِ مَا دُونَ الْبَابِ، وَ عَلَى عَلَى عَلَيْهِ السَّلَامُ بِمَا خَلْفَهُ» (مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۸).
«کارهای خانه بر عهده زهرا سلام الله عليها و کارهای بیرون با علی علیه السلام بود»

امروزه زنان و مردان باید بر پایه توافق، شفافیت و شناخت توانایی‌ها، مسئولیت‌ها را تقسیم کنند و در صورت تغییر شرایط زندگی، در این تقسیم بازنگری نمایند.

۴-۵. رعایت آراستگی و نشاط‌آفرینی

آراستن ظاهری و پویایی عاطفی بر پایه سنت اسلامی، ضامن نشاط مستمر است. آراستگی ظاهری نشانه اهتمام به زندگی و احترام به همسر است؛ بانوی اسلام حتی در فقر با استفاده از عطر و لباس مرتب، همسرش را شاد می‌کرد.

از حضرت زهرا سلام الله عليها درباره عطر سوال شد، فرمود: «هُوَ عَنَبٌ يَسْقُطُ مِنْ أُجْنَحَةِ جَبْرِئِيلَ» (بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۹۵).

امام علی علیه السلام: «لِتَهْيَأَ أَحَدُكُمْ لَزَوْجَتِهِ كَمَا يَحِبُّ أَنْ تَهْيَأَ لَهُ» (مغربی، الأخلاق، ج ۱، ص ۱۲۳). «زن و مرد هر دو برای هم زیبایی را باید رعایت کنند»

زنان امروز باید به آراستگی برای همسرشان اهمیت دهند و این رفتار را مصداق سنت حسنه بدانند، زیرا باعث نشاط زناشویی و پیشگیری از آسیب‌های روانی و اجتماعی می‌شود.

۴-۶. تربیت دینی فرزندان و خانواده

همراه کردن اعضای خانواده در عبادت و معنویت، بنیاد نسلی سعادت‌مند را پی می‌ریزد. همسر باید یاور و مشوق همسرش در اطاعت خدا باشد. حضرت زهرا(س) شب‌ها با خانواده به عبادت می‌پرداخت و فضای الهی در خانه حاکم کرده بود.

امیرالمؤمنین(ع) فرمود: «فاطمه بهترین همدکار و یاور در طاعت خدا بود» (بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۷).

پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم : «هر خانواده که قرآن بخواند، برای اهل آسمان می درخشد» (کنز العمال، ج ۲، ص ۲۵۲).

تشکیل حلقه‌های دینی، دعا و مشارکت فرزندان یا همسری در امور معنوی امروز برای پایداری ایمان خانواده ضروری است.

۴-۷. پایداری، رازداری، حمایت روانی

حضرت زهرا سلام الله علیها در سختی‌ها صبور بود و رازهای خانه را افشا نمی‌کرد و حرمت همسر و خانواده همیشه محفوظ بود.

روزی پیامبر صلی اله علیه وآله وسلم نشانه بهترین زن را چنین معرفی کرد: «زن خوب کسی است که خود و دل شوهرش را در خانه محفوظ دارد.» (بحار الانوار، ج ۱۰۳، ص ۲۳۲).

با بروز رسانه‌های اجتماعی ضرورت ویژه‌ای برای رازداری ایجاد شده و زنان باید از بیان مشکلات یا اسرار زندگی در جمع یا فضای مجازی، خودداری کنند.

حضرت زهرا سلام الله علیها حتی در اوج رنج، راز خانواده را مطرح نکرد. زنان امروز باید از افشای اسرار یا مشکلات زندگی به دیگران مخصوصاً در فضای مجازی بپرهیزند.

۴-۸. آموزش کاربردی و شبکه حمایتی

طراحی دوره‌ها و کارگاه‌هایی با موضوع مهارت‌های همسری، روان‌شناسی خانواده، مهارت‌های گفت‌وگو و ارائه تجربیات زنان موفق، باید در دستور کار حوزه‌ها، مدارس و مراکز فرهنگی باشد. حضرت زهرا سلام الله علیها در کنار امور خانه، در معاشرت با بانوان مؤمن، آگاهی و معرفت دینی را نشر می‌داد. زنان امروز با راه‌اندازی گروه‌های پشتیبان و کارگاه‌های مهارتی، می‌توانند وظایف همسری را تقویت کنند.

گزارشی از رفتار حضرت با زنان مدینه و آموزش‌ها و نصیحت‌های او درباره زنان نیکوکار در بحار الانوار (ج ۴۳، باب احوال فاطمه سلام الله علیها) آمده است.

ایجاد جلسات هم‌اندیشی، آموزش مهارت‌های مادری و زناشویی، مشاوره خانوادگی و استفاده از تجربه بانوان بزرگسال برای دختران جوان، اقدامی ارزشمند در کاهش تردیدها و آسیب‌های زندگی است.

نتیجه‌گیری

حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها، کامل‌ترین اسوه زن مسلمان در عرصه همسری است که محبت، عقلانیت، معنویت و قدرت تربیت را با هم دارد. با تاسی به سیره ایشان، بانوان معاصر می‌توانند نقش همسری خود را عزتمندانه، آرامش‌بخش و معنوی ایفا کرده و خانواده‌ای استوار بسازند.

بازتعریف معنوی نقش‌ها، تقویت محبت، مدیریت توقعات، تقسیم عادلانه مسئولیت، رازداری، آراستگی و آموزش نقش‌آفرین می‌تواند مهم‌ترین راهبردهای فاطمی برای زنان این روزگار باشد.

پیشنهادهای پژوهشی

پیشنهاد می‌شود مطالعات تطبیقی نقش همسری سایر زنان اهل‌بیت، تحلیل روان‌شناختی روابط خانوادگی دینی و تدوین بسته‌های آموزشی تربیتی ویژه دختران و زنان با محوریت سیره حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها در دستور پژوهش‌های حوزه قرار گیرد.

منابع

*قرآن: ترجمه آقای مکارم شیرازی.

1. ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبه الله، (1393)، شرح نهج البلاغه، قم، نیستان، جلد 18.
2. ابن بابویه، محمد بن علی، (1413ق)، من لا یحضره الفقیه، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، جلد 3.
3. ابن بابویه، محمد بن علی، (1383)، علل الشرایع، تهران، مومنین، جلد 2.
4. ابن شهر آشوب، (1379ق)، مناقب آل ابی طالب، قم، علامه، جلد 2.
5. اربلی، علی بن عیسی، (1393)، کشف الغمه فی معرفه الائمه، تهران، نور محبت، جلد 1.
6. بحرانی، هاشم، (1413ق)، مدینه معاجز الائمه الاثنی عشر و دلائل الحجج، قم، موسسه معارف اسلامی، جلد 3.
7. بروجردی، سید حسین، (1373)، جامع احادیث الشیعہ، قم، مهر، جلد 20 و 10.
8. پناهی، علی احمد، (1390)، نقش های جنسیتی زن و مرد در نظام خانواده، نشریه معرفت، شماره 160، ص 127-143.
9. حویزی، عبدالعلی بن جمعه، (1383)، تفسیر نورالثقلین، قم، دارالتفسیر، جلد 4.
10. خامنه‌ای، سیدعلی، 1370، نقش همسری، 1403/7/25، KHAMENEI.IR.
11. خراسانی، سمیه، (1387)، «از دامن زن، مرد به معراج می‌رود»، امید انقلاب، شماره 391، تیر ماه، ص 5.
12. دیلمی، حسن بن محمد، (1373)، اعلام الدین فی صفات المومنین، قم، آل البیت، جلد 1.
13. رحمانی همدانی، احمد، (1378)، فاطمه الزهرا بهجه قلب المصطفی (ص)، تهران، منیر، جلد 1.
14. صف‌آرا، مریم، سیف‌اللهی نصرآبادی، فاطمه، (1401)، «رفتارشناسی دینی-روانشناختی حضرت زهرا در بعد همسررداری؛ محور تحکیم خانواده»، سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت، شماره 28، تابستان، صص 554-560.
15. طایبی زاده، نجاح، (1390)، دلائل الامامه، قم، دارالهدی الاحیاء التراث الاسلامی، ج 1.
16. کلینی، محمد، (1407ق)، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، جلد 5.

17. کوهن، بروس، (1394)، درآمدی به جامعه‌شناسی، محسن ثلاثی، تهران، توتیا، ج 1.
18. مجلسی، محمد باقر، (1403ق)، بحار الانوار، بیروت، موسسه وفا، جلد 43 و 28.
19. موسوی خمینی، روح الله، (1389)، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، جلد 7.
20. مغربی، نعمان، (1385ق)، دعائم الاسلام، قم، موسسه آل البيت عليهم السلام، جلد 1.
21. نوری طبرسی، میرزا حسین، (1369)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم، آل البيت، جلد 14 و 13.